

Beszélgetés Tamás Gáspár Miklóssal – részlet
Elhangzott a Klubrádió Hétzáró című műsorában, 2004. július 18-án

– *A kettős állampolgárság ügyében, őszintén bevallom, nem tudok eligazodni. Nem tudom a különféle érvek igazságtartalmát megállapítani, ennél fogva mérlegelni sem tudom őket. Úgyhogy arra kérem, próbáljon meg eligazítani abban, miről szól a dolog, mi a tét, és mit kell végiggondolnom nekem mint érintett és érdeklődő magyar állampolgárnak a kettős állampolgárságról.*

– A kérdés viszonylag könnyen felosztható kisebb kérdésekre. Az első számú, egyben a morálisan legfontosabb kérdés az, hogyan lehetne tenni valamit a Magyarországtól elszakadt, határainkon túl élő magyar kisebbségek érdekében úgy, hogy megmaradjanak magyarnak, egyben egy tisztességes, elviselhető ország polgáraiként éljenek, és ne kényszerítsünk rájuk olyan újabb dilemmákat sem, amelyeket nem óhajtanak. Magyarországnak mint államnak és mint politikai közösségnek e tekintetben vannak kötelességei, hiszen úgy gondoljuk, valamilyen értelemben együvé tartozunk ezekkel az emberekkel. A másik kérdés az, tudunk-e úgy segíteni a határainkon túl élő magyaroknak, hogy nem ártunk sem a Magyar Köztársaságnak, sem nekik, sem a térség békéjének. Azt hiszem, a kettős állampolgárság mint megoldás egyik problémára sem ad jó választ. A népszavazásra feltett kérdés eleve rossz, nem lehet igennel vagy nemmel felelni rá. Én magam sem tudom megmondani, helyeslem vagy helytelenítem a kettős állampolgárságot. Érzelmileg azt mondom, ha valaki ezt kívánja, ám legyen. Úgy gondolom, hogy a magyar állam igenis vállaljon áldozatokat ezekért az emberekért. De attól tartok, ezzel az áldozattal nem segítünk a magyar kisebbségeknek, nem segítünk a magyar népnek és nem segítünk a térség békéjének. Először is ez a népszavazási kezdeményezés eleve értelmetlen színben tűnik fel, de ha ismerjük a mai Magyarok Világszövetségét, tudhatjuk, hogy ez ma a sumerológus, szittyá, pártus herceg típusú köröknek az exozitúrája. Ezt valószínűleg azok sem tudják, akik aláírták az íveiket. Ez önmagában persze nem minősíti a dolgot, ettől még lehetne jó az ötlet. A kezdeményezés azonban nem számol két nagyon fontos dologgal. Az egyik a Magyar Köztársaság alkotmánya, a másik az állampolgárságról szóló törvény. Sarkalatos jogszabályok, amelyeket nem lehet egy népszavazással megváltoztatni. Mit jelent az állampolgárság? Azt, hogy a Magyar Köztársaság nevű politikai közösséget a területünkön élő személyek közösségeként definiáljuk. Politikai és jogi értelemben a nemzet nem más, mint a Magyar Köztársaság állampolgárainak összessége ezen az adott területen. Aki itt született, aki a törvény által előírt absztrakt feltételeknek megfelel, az állampolgára ennek az országnak, vannak jogai és kötelességei. Nem etnikai alapon határozzuk tehát meg a dolgot. A népszavazás azáltal, hogy a magyar származású külföldi személyeknek lehetővé teszi az állampolgárság automatikus felvételét, megváltoztatja a magyar állampolgárság definícióját. Hozzáköti a származáshoz, ami ellentmond a fennálló magyar jogi szerkezetnek. Ezt nem lehet csinálni. A másik probléma az, hogy ezáltal különleges státust létesítünk magyar nemzetiségű személyek számára olyan területen – mármint ha nem költöznek ide –, amely más államok felsége alá tartozik. Vagyis mi, a magyar állam, kívülről megváltoztatjuk az illetők jogállását egy olyan országban, mint Szerbia vagy Románia. Ez nagyon súlyos lépés. Nem azt mondom hogy nem lehet megtenni. Egy olyan gyöngye, szinte megszűnt állam, mint Szerbia Montenegró bizonyára nem tiltakozna ellene, hiszen az ottani politikai elit tagjai nem igazán érznek felelősséget az állampolgáraikért. De mondjuk Romániában, amely a problémái ellenére szilárd állam, egészen más a helyzet. Az ottani törvények értelmében etnikai alapon nem lehet elérni különleges jogállást. A román alkotmány kimondja, hogy Románia egységes nemzetállam, ami nem azt jelenti, hogy a román nemzetiségű személyek állama, hanem azt, hogy minden ott élő személy állama. Legalábbis ez az elv. Ezért tehát Romániában az alkotmány megváltoztatása nélkül nem lehet sem autonómiát létrehozni, sem nagy

népességszociális csoportok jogállását megváltoztatni. Ráadásul minden nemzetnek megvannak a maga hagyományos félelmei, s ezek a román politikai és nemzeti identitásnak is szerves részei. A magyar nemzet félelme a nemzethalál, a demográfiai pusztulás, társtalan kultúránk és nyelvünk eltűnése az indoeurópaiak, szlávok és germánok tengerében. Ősi félelmek. A románok félelme pedig az állam egységének megszűnése, a területek elcsatolása és a három történelmi provinciából álló ország szétbomlása. Trianon óta tart a román állam, és ez rendkívüli mértékben meghatározza az ottani politikai pszichét. Nem véletlenül van ez benne az alkotmányban, explicit módon, ami nem szokásos: ezt a félelmet próbálják valamiképpen csillapítani.

– *Marad a harmadik kérdés: segít-e a kettős állampolgárság intézménye a magyar kisebbségeken?*

– A nemzeti büszkeség és érzékenység szempontjából kétségkívül igen. Olyan lelki támaszt és segítséget adna, amely ott feltehetően sok embernek jólesnék. Nem mindenkinek. Én ugyanis tudom, hogy Erdélyben rengeteg ember megsértődött a státustörvény és a magyar igazolvány miatt. Papírral kell igazolnom, hogy magyar vagyok? Menjenek a fenébe! De ez komolyabb lépés volna, nyilván nagyobb örömet okozna nekik. Csakhogy, gondoljunk bele, ha valakinek valamiért nincs kedve felvenni a magyar állampolgárságot – ha lehet, a kettős állampolgárságot –, ez feltehetőleg el fogja őt taszítani a magyar közösségtől. Ugyanis lesznek státusmagyarok meg nem státusmagyarok, kettős állampolgárok és nem kettős állampolgárok. És akik a magyar állampolgárság felvételével nem erősítették meg a magyar identitásukat, azoknál a kialakult helyzet a magyarságtól elforduló asszimilációt könnyíti meg lelkileg.

– *Nemzetárulók lesznek.*

– Nem, nem mások ítéletéről beszélek. Önmaguk számára könnyíti meg az asszimilációt. Ha ezentúl a nemzetiségi magyarság egyik definíciója a kettős állampolgárság, de valaki ezzel nem kíván élni, ez egyben azt is jelenti, hogy előbb-utóbb azt érzi majd, ő már nem is annyira magyar, mint a szomszédai. Tehát nyugodtan adhatja román iskolába a gyereket, mert a kisebbségi létnek már úgyis vége. Azt meg nem hiszem, hogy bárkit nemzetárulással vádolnának majd, Erdély azért nem olyan hely, ahol könnyedén dobálóznának ilyesmivel. Még mindig nem annyira könnyen, mint csonka Magyarországon. [...] De visszatérve. Kétféle megoldás lehetséges a kettős állampolgárságnál: vagy feljogosítja az embert a magyarországi letelepedésre, vagy nem. Ha igen, akkor ez nyilván elindít egy folyamatot, egy patakot, amely azonnal folyóvá terebélyesedik, mihelyt Erdélyben esetleg romlik a helyzet. Az eredmény mindenképpen az lesz, hogy fokozatosan csökken majd bizonyos területeken a magyarság lélekszáma. Magyarországon ez kisebb problémákat jelent, mert itt a munkanélküliség mellett munkaerőhiány is van. Ott viszont nagyobb problémákat okozhat, mert felborítja azt a nagyon érzékeny etnikai egyensúlyt, amely úgy, ahogy kialakult, és újabb belső vándorlásokat indít meg. Ha Kovács Sándor elköltözik a faluból és a házába beköltözik egy román vagy egy cigány, akkor előbb-utóbb felteszik majd a kérdést Nagy Pistának is, hogy ő miért nem költözik el. Ha egyszer magyarok vagytok, menjetek haza, nekünk is kell az a ház. Olyan folyamatok indulhatnak el, amelyeket ma nem tudunk átlátni. Szép lassan megszüntethetjük a kisebbségi magyarságot a Délvidéken és Erdélyben. A másik lehetőség, hogy a kettős állampolgárság nem jogosít fel automatikusan senkit rá, hogy áttelepüljön Magyarországra. Ez esetben létrejön egy anomáliás státus, tehát hogy vannak olyan magyar állampolgárok, akiknek itt nincsenek se jogaik, se kötelezettségeik, ugyanakkor nyilván kiterjeszteni kívánják majd a területen kívüli állampolgársági jogokat is. Ami folyamatos vitát, veszekedést és konfliktust jelent. Máris megjelentek olyan hangok, hogy mi is elég nehéz helyzetben vagyunk itt Magyarországon, mit jönnek ezek ide a nyakunkra. Tudjuk, hogy a magyarországi közönség elég önző. Egy ilyen pszichés állapotba bedobni a népszavazást, amikor az erdélyi magyarok így sem túl népszerűek nálunk, ez több mint

felelőtlenség.

– *Ennek azért nyilván nemcsak az irigység meg az önzés az oka. Nem hiszem, hogy bűnös dolog volna a józan mérlegelés, hiszen maga is mondta, hogy ez nemcsak érzelmek és szolidaritás kérdése, hanem súlyos konfliktusokat generáló megoldás, amelyet racionálisan végig kell gondolni.*

– Nem akarom a magam népies elméleteit előadni, hogy miért ilyen az itteniek viszonya a határon túl élőkhöz, mert ezek empirikusan nem alátámasztható dolgok. De vannak benyomásaim arról, hogy miért van ez így. Valóban vannak kulturális eltérések. És a kis különbségek hagyományosan nagyobb dühöt váltanak ki, mint a nagy különbségek. Egy szenegálitól nem várjuk el, hogy olyan legyen mint mi, egy marosvásárhelyitől vagy kolozsváritól viszont elvárjuk, és ha nem olyan, akkor haragszunk rá. Tehát ha létrejön a területen kívüli állampolgárság, biztos hogy folytonos konfliktusforrást jelent majd a különféle magyarok között. Arról nem beszélve, hogy áthelyezi a kisebbségi magyar politizálás fókuszát Erdélyből és Bácskából Budapestre. Ez sok ember szempontjából már most is így van, és már most is nagyon érdekes különbségeket jelent a kisebbségek sorában. Azoknak az embereknek, akik a Partiumban, Biharban, Szatmárban, Szilágyságban a hetvenes évek óta magyar televíziót néznek, magyar rádiót hallgatnak, nagyobb közösségekben élnek és amúgy se nagyon tudnak románul, Bukarest nagyjából annyira fontos és annyira közeli, mint Minszk. Székelyföld más. Ott inkább befelé forduló, az ottani kérdésekkel foglalkozó a politikai beszéd. De az erdélyi magyarság többsége se nem székely, se nem partiumi, számukra az információs forrás és az érdeklődés fókusza a román média és a román politika. Tehát nagy különbségek vannak ilyen szempontból is. Budapesten persze miért is gondolnának erre, ezek pillanatnyilag távoli problémák. Így viszont a mi kérdéseinkké is válnak, a csonka magyarok kérdéseivé. Arról nem beszélve, hogy ha a kettős állampolgárok számára egyre inkább Budapest lesz a fontos, akkor ők ott nem fognak építkezni. Miért tennék? Ha át lehet kerülni Magyarországra, miért igyekeznék bárki a saját községében vagy a kisvárosában bármit is létrehozni a magyar közösségnek? És még valami: ez a megoldás olyan jogi és kulturális különbséget hozna létre románok és magyarok, magyarok és szerbek közt, amely a meglévő és Romániában pillanatnyilag nyugvó és csöndben lévő nacionalista indulatokat és ellentéteket ismét felélesztené. Szerbiában most is élesek ezek az ellentétek, ez a megoldás természetesen tovább élezné őket. Ezt nem kívánhatja senki. Csak abban reménykedhetünk, hogy ebből az egészből nem lesz semmi. Először is, nem biztos hogy a népszavazás sikeres lesz.

– *Tehát nem lesz eredményes, mert nem lesz meg az összes választójogosult több mint 25 százalékának az egybehangzó szavazata?*

– Igen, ez elképzelhető. De egy népszavazási döntés is csak arra kötelezi az országgyűlést, hogy hozzon valamilyen törvényt a kettős állampolgárságról. A képviselőknek ezt nyilvánvalóan a létező törvényekkel összhangban kell megtenniük, ami végül is minden igazi tartalommal rendelkező kettős állampolgárságot kizár. Vagy: kétharmados többséggel módosítaniuk kell az állampolgársági törvényt és az alkotmányt. Egy ilyen kontroverziális kérdésben, egy ilyen politikai légkörben ennek igencsak csekély a valószínűsége.

– *Merne itt egyetlen politikai párt is ellene szavazni? A többi azonnal hazaárulónak minősítené.*

– Ez egyáltalán nem biztos. Nem vagyok meggyőződve róla, hogy a Fidesz egységesen mellette szavazna. Nyilván kialakítana majd egységes álláspontot, de az csak arról szólna, hogyan hárítsa át a felelősséget a kormánypártokra. A Fidesznek úgy kell ez az egész népszavazás, mint üveges tótnak a hanyatt esés. És azt se felejtsük el, hogy ezt az az intézmény kezdeményezte, a Magyarok Világszövetsége, amelynek Orbán Viktor megszüntette az állami támogatását. A kezdeményezők a Fidesz ellenségei jobbról.

– *De hát Patrubány Miklós most mondott köszönetet a Fidesznek azért, mert az aktivistái a*

nemzeti petíció mellett a kettős állampolgárságról szóló népszavazáshoz is gyűjtötték az aláírásokat! Sőt, az MDF törvényjavaslatáról, amelyet most a párt a kettős állampolgárságról be akar terjeszteni, azt mondta, hogy ez első helyen a Fidesz ellen irányul, második helyen meg az ő kezdeményezésük ellen. Itt is a Fidesszel vállalt tehát közösséget.

– Ő akkor sem szövetségese a Fidesznek, hanem olyan ember, aki kívülről gyakorol nyomást a pártra, ezúttal sikeresen, mert pozíciót akar szerezni a magyarországi jobboldalon. Azokra az emberekre gyakorol nyomást, akik nem barátai és nem hívei, hiszen ő első lépésben az akkor még erős MIÉP figuráit vonta be a Magyarok Világszövetségébe, nem a Fideszt, amely Boros Pétert akarta elnöknek. Ezek az emlékek megvannak, és nemcsak a Fideszben, hanem Patrubány Miklós fejében is. Itt nem különösebben jelentős emberek különféle hadmozdulatairól van szó. A hadmozdulatok jelentősége viszont elég nagy. Egy nagyon komplikált és elintézetlen kérdésre egy egyszerűnek látszó, de belülről inkohérens és önellentmondásos próbálkozás ez a népszavazás, amely akár sikeres lesz, akár kudarcba fullad, megmérgezi a magyarországi és a kelet-európai közéletet. Csak gondoljon bele, mit fog gondolni a nem túl jól tájékozott erdélyi és délvidéki magyar közvélemény akkor, ha a dolog nem sikerül. Úgy fogják érezni, hogy cserben hagyták őket, holott olyasmiben hagyták őket cserben, amit nem ők kezdeményeztek és nem ők akartak.

– *És a státustörvény ügyében nem érezték ezt?*

– A státustörvényt, noha ezt már mindenki elfelejtette, Orbán Viktor gyakorlatilag valóban visszavonta, méghozzá az Orbán–Nastaze-megegyezésben. Maga a jobboldal hátrált ki belőle, de szimbolikusan sikerült a felelősséget a jelenlegi kormánypártokra háritania. Ami fantasztikus mutatvány volt, de sikerült, mint oly sok minden, ami józan ésszel nézve nem sikerülhet. Holott azért nem sikerült, mert a román állam meg a szlovák állam ellenállt. Maradt belőle néhány jelentéktelen, bár nem haszontalan intézkedés. Én is amellet vagyok, hogy a nálunk sokkal szegényebb erdélyiek és délvidékiek ingyen utazhassanak a pesti villamoson. De ehhez nem kellett volna az egész szimbolikus felépítmény, egy fővárosi rendelettel meg lehetett volna oldani a dolgot. A kettős állampolgárság ötször akkora jelentőségű, méretű és súlyú, mint a státustörvény volt, hát hogy a csudába sikerülhetne, miközben az adottságok nem változtak. A csonka magyar közvélemény nem helyesli. A környező országok botrányosnak tartják. Az Európai Unió nem valószínű hogy lelkesedne érte. És ami mindennél fontosabb: valóban nem biztos, hogy hasznos volna azoknak, akiket állítólag segít. De tegyük fel, hogy mindez úgy valósul meg, ahogy a kezdeményezők kitalálták, vagyis mindenki részesülhet a magyar állampolgárságban, aki magyar származású. A származást hogyan fogjuk meghatározni? Erdélyben ma körülbelül 1,8 millió magyar él, tehát kevesebb, mint ezelőtt akár egy évtizeddel. Igen ám, de ebből félmillió és egymillió közt van a magyar anyanyelvű cigányok száma. Délvidéken is legalább 60-80 ezernyi magyar anyanyelvű cigány van. Most akkor ez hogy lesz? És mi történik a vegyes házasságokkal? Egyre több van belőlük, hiszen ahogy a nemzetiségi ellentétek enyhülnek, úgy nő az érintkezések, barátságok, szerelmek, házasságok száma.

– *A cigányokat azért emlegette, mert kíváncsi rá, hogy az anyanyelvük vagy a cigányságuk szerint döntenek majd róluk?*

– Persze. Érdekes lesz majd, ha azt mondják, hogy a cigányokra nem vonatkozik a kettős állampolgárság. Vagy nem mondják ki, de eszerint szelektálnak. Mert el tudja képzelni, hogy a magyarországi jobboldal félmillió cigányt akarna behozni az országba? Nem hiszem egyébként, hogy jönnének, de ha igen, akkor mit csinálnak majd a jobboldalon? Átfogalmazzák az állampolgárságot etnikai állampolgárságra? Belegondolni is rossz.

– *De hát már a kettős állampolgársággal átfogalmazzák.*

– Hát persze. Sokkal őszintébb volna, ha Németország vagy Izrael mintájára csinálnának egy visszatérési törvényt. Ami azt jelenti, hogy az a magyar nemzetiségű személy, aki Magyarországon akar lakni, megteheti. Punktum. Ha valaki igazán áldozatot kíván vállalni,

akkor tegye ezt. Mert ez komoly áldozatot kívánna a csonka magyar nemzetétől, és bizonyos értelemben megoldaná a kisebbségi kérdést. Igaz, hogy az én szememmel nézve tragikus módon oldaná meg. A nemzetiségi lét nem könnyű. Makkai Sándor püspök mondta azt híres írásában a harmincas években, *Nem lehet* a címe, hogy a kisebbségi létforma emberhez méltatlan. Nem kibírható. És ő, aki református püspökként az erdélyi magyarság vezetője volt, lemondott a püspökségről, és átjött Magyarországra, a debreceni egyetem tanára lett. Pedig nem volt akárki, a konzervatív tábor egyik legjelentősebb gondolkodója volt a régi Erdélyben. Ez olyan elmondhatatlan feszültségekkel, nyomásokkal, komplikációkkal járó emberi állapot, amelyet nem könnyű bírni, és amelyre az emberek általában fájdalmas válaszokat adnak. Vagy az asszimiláció választát, ez a kevésbé jellemző, vagy a kivándorlás választát. Tanúsíthatom, hogy a kivándorlás mennyire rossz lelkileg. Harminc évig éltem Kolozsváron, nem természetes számomra, hogy nem ott lakom. Visszamenni nem tudok, késő. A harmadik lehetőség, hogy ott marad keserűen, hátrahagyva hátvédnek egy megfogyatkozott magyar közösség, amely valamikor nagy, büszke, befolyásos, meghatározó volt. Ott marad kis csoportként elhagyatva, elszigetelve, miközben a nemzeti figyelem nem rá irányul, hanem azokra, akik átjönnek. Szóval itt a rossz lehetőségeknek valami elképesztő tárháza van. Arról nem beszélve, és ez a legdöntőbb érv, hogy finom és érzékeny dolgokról beszélünk, amelyekkel nem szabad ilyen durva kézzel bánni. Mi bonyolultabb, mint egy politikai-kulturális nemzeti identitás, különösen egy olyan területen, ahol az államhatalom etnikai jellege és birodalmi jellege mindig eltért az alattvalók etnikai jellegzetességeitől? Ugye oszmán megszállás, osztrák megszállás, orosz megszállás, nemzetek fölötti birodalmak. Ráadásul nemcsak nekünk vannak panaszaink, hiszen a magyar uralkodó osztályok iszonyatosan bántak a nemzeti kisebbségekkel az első világháború előtt. Tehát rengeteg fájdalom, rossz emlék, bizalmatlanság, ugyanakkor egy csomó szeretet, egy csomó nosztalgia, egy csomó mély kötődés, komplikált, csavaros gyökerek. Ezzel a rosszul kigondolt, egymondatos népszavazási kérdéssel mintha fejszét fognánk ibolyákra, ezekre az érzékeny, könnyen kiszakítható, ugyanakkor komplikált kis lényekre. Borzasztó! Itt pontosan a történelmi valósággal nem számolnak, noha ez hagyományosan a konzervatívok erénye. A konzervatívokról sok rosszat lehet mondani, de mindig több érzékenység volt bennük a hagyományok, a hosszú távú, lassú folyamatok iránt, mint a baloldalon. Ezért konzervatívok. Az ilyen erőszakos és hiperracionalista nacionalizmus, nemzeti érzés vagy nemzeti politika nem a konzervativizmus hagyománya, ez valami egészen más. Mert a konzervatívoknak tudniuk kellene, hogy egy nemzet, egy etnikum, egy kultúra milyen bonyolult és érzékeny, egyensúly szempontjából milyen borulékony, sérülékeny, sebezhető, veszélyeztetett képződmény.